

Het bestuur van de HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN nodigt de leden uit tot het bijwonen van de

ALGEMENE LEDENVERGADERING

te houden op maandag 14 mei 1979 in de grote zaal van het gebouw Maassluisdijk 5 te Vlaardingen.

Aanvang half acht n.m.

Na 8 uur is de bijeenkomst toegankelijk voor belangstellenden.

AGENDA

1. Opening door de voorzitter.
2. Ingekomen stukken.
3. Vaststelling van het jaarverslag van de secretaresse.
4. Verslag van de kascommissie
5. Vaststelling van het jaarverslag van de penningmeester en van de begroting 1979.
6. Bestuursverkiezing.

Reglementair aftredend zijn: Jan Anderson, Gilles Geluk en Jaques Weerheim.

De heer Geluk heeft te kennen gegeven niet herkiesbaar te zijn. Daar het bestuur nu op het aantal van 9 is gekomen wordt voorgesteld deze vakature dit jaar niet aan te vullen.

7. Rondvraag.
8. Sluiting.

Hierna zal de uitreiking van de restauratiepenning(en) plaatsvinden.

Na de pauze zal de heer C. Hoek van de afdeling Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam een lezing verzorgen onder de titel: „Vlaardingen als handelsnederzetting in de vroege middeleeuwen”.

Notulen van de ALGEMENE LEDENVERGADERING, gehouden op 10 mei 1978 in het Streekmuseum Jan Anderson, Kethelweg 50 te Vlaardingen.

In zijn openingswoord laakte de voorzitter de passiviteit van de leden en riep hen op een meer werkzaam aandeel te hebben binnen de vereniging en eens na te denken over de vorming van werkgroepen op historisch gebied.

Hij begreep dat de grote opkomst voor deze vergadering, ca 75 mensen, niet zozeer voor de jaarvergadering was, maar veel meer voor de dia-lezing over Maassluis.

Verder deed de voorzitter een beroep op de aanwezigen om méér leden te werven; met het Jaarboek als premie moet dat toch niet zo moeilijk zijn.

Na de vaststelling van het secretariaatsjaarverslag, de bevindingen van de kascommissie en de vaststelling van het verslag en van de begroting van de penningmeester, volgde de bestuursverkiezing. De aftredende leden: Aart Pontier, Johan de Ligt en Eva Stolk werden allen herkozen. Door het bestuur was Mari den Draak kandidaat gesteld voor een bestuursplaats en hij werd eveneens gekozen.

Het bestuursvoorstel om de contributie van nieuwe leden die ná 1 september van het lopende kalenderjaar lid worden, vast te stellen op f 10.-, met behoud van alle rechten, werd met algemene stemmen aangenomen.

Bij de rondvraag bleek dat de beletselen voor de schenking van de museale collectie van de vereniging aan de Stichting Streekmuseum Jan Anderson en een tweetal prenten aan de Gemeentelijke Archiefdienst, zijn weggenomen.

De feitelijke overdracht zal op een later tijdstip geschieden.

Na de sluiting van het huishoudelijk deel van de avond en na de pauze, leidde de heer T. Mastenbroek ons aan de hand van dia's rond in Maassluis, ter voorbereiding op de excursie naar Maassluis.

JAARVERSLAG EN OVERZICHT AKTIVITEITEN

Leden en Bestuur

Op 1 mei 1978 telde de vereniging 298 leden. Aan het eind van hetzelfde jaar was dit aantal gestegen tot 330.

De Algemene Ledenvergadering kwam één keer bijeen en wel op 9 mei 1978 in het Streekmuseum Jan Anderson.

Per eind 1978 bestond het bestuur uit:

Jan Anderson, voorzitter; Eva Stolk-Timmermans, secretaresse; Johan de Ligt, penningmeester; Gillis Geluk, Theo Poelstra, Aart Pontier, Matthijs Struijs, Jaques Weerheim, Paul Westerdijk en Mari den Draak, leden.

Het bestuur vergaderde in 1978 vijf maal. Enkele van die vergaderingen waren gewijd aan een gedachtewisseling over de functie en de taak van de vereniging. Met name kwam de aktivering van de leden aan de orde, bijvoorbeeld door middel van werkgroepen, voorbereidingen van tentoonstellingen, ledenakties e.d. In de loop van 1979 zullen u daarover mededelingen worden gedaan.

Jan Anderson vertegenwoordigde de vereniging in de commissie stadsherstel en stadsverfraaiing en Eva Stolk heeft zitting in de Sectie Vorming van de Culturele Raad.

Aan de Binnenstadsdag 1978, die de viering van het 200 jarig bestaan van de Visbank als middelpunt had, werd door enkele bestuursleden medewerking verleend in de vorm van leiding bij stadswandelingen en assistentie bij de visafslag. Uit de fotoverzameling werden enkele foto's uitgeleend voor de Visbanktentoonstelling.

Verzamelingen

Begin juli 1978 werd uitvoering gegeven aan het besluit van de Algemene Vergadering van 9 mei 1977, met betrekking tot de schenking van de museale collectie aan de Stichting Streekmuseum Jan Anderson en een tweetal prenten aan de Gemeentelijke Archiefdienst.

Beide schenkingen werden onder dank aanvaard.

Restauratiepenning

Op 7 juni 1978 werden tijdens een korte informele bijeenkomst in het voormalige Luxor-Theater aan de Westhavenkade de Restauratiepenningen uitgereikt:

Aan de heren: P. T. Brouwer, voor Hoogstraat 199-201; A. van der Meer, voor Hoogstraat 121; C. J. Paalvast, voor Hoogstraat 127; en C. J. van Rijswijk, voor Westhavenkade 43.

De penningen werden aan hen uitgereikt door wethouder B. Goudriaan, die op zijn beurt, als waardering voor het vele werk dat hij heeft verricht als voorzitter van de Commissie Stadsherstel, uit handen van de verenigingsvoorzitter eveneens een penning ontving.

Jaarboek

Het Historisch Jaarboek Vlaardingen 1978 verscheen op 20 november. Het telt 126 pagina's en omvat de volgende hoofdstukken: Verslagen: Gemeentelijke Archiefdienst, Historische Vereniging Vlaardingen, Streekmuseum Jan Anderson en Visserijmuseum. Vervolgens de Kroniek van

Vlaardingen 1927 en 1977, een In Memoriam ir A. L. Backer, apotheker, 1909-1977 en een artikel van Th. J. Poelstra getiteld: „Stad in wording, Vlaardingen 1574-1650”. Het boek bevat 22 illustraties tussen de tekst.

Samenwerking met andere verenigingen

Het winterprogramma 1978/1979 is wat later van start gegaan dan gewoonlijk. De oorzaak hiervan was de opzet van een samenwerkingsproject met de Historische Verenigingen te Maasland en Schiedam, de Werkgroep Oud-Schipluiden, de Vereniging voor Stedebouwkundig Wijkbehoud te Hillegersberg, Schiebroek en Terbregge en het Historisch Genootschap „Rotterdamum” te Rotterdam. Op initiatief van onze vereniging zijn bestuursleden van elke vereniging aanwezig geweest bij een bespreking in het Gemeentearchief over meer samenwerking.

Als eerste resultaat hiervan werd, na ruggespraak met de voltallige besturen, besloten de activiteiten van de diverse verenigingen voor elkaars leden open te stellen.

Het gevolg hiervan was de verspreiding van een gecombineerd winterprogramma 1978/1979 dat aan ca. 5000 leden werd toegezonden.

Behalve de programmegevens vermeld de circulaire ook alle secretariaten alsmede een opgave van in deze streken gevestigde archieven en musea.

Het is de bedoeling dat deze extra leden-service elk jaar wordt gegeven.

Aktiviteiten

– In verband met de gelijkschakeling van het verslagjaar met het kalenderjaar worden hieronder de activiteiten vermeld vanaf de jaarvergadering 1978.

Voor de activiteiten in 1978 vóór de jaarvergadering wordt verwezen naar het verslag 1977.

In volgende jaarverslagen zullen de activiteiten over het gehele kalenderjaar worden opgenomen. –

Op zaterdag 20 mei 1978 voerde de jaarlijkse excursie ons naar Maassluis. Ongeveer 35 leden maakten de reis erheen per fiets. De 15 ouderen lieten zich gerieflijk met auto's naar Maassluis vervoeren.

Na ontvangst in „De Kern” maakten wij onder leiding van de heer T. Mastenbroek een rondwandeling. Ondanks de kou en het sombere weer was dit bezoek aan onze buurstad erg plezierig. Het bezoek aan de Grote Kerk en het Museum heeft daar zeker toe bijgedragen.

Tijdens een feestelijke bijeenkomst in de hal van het oude Stadhuis op 20 november 1978, overhandigde gemeentearchivaris Theo Poelstra het eerste exemplaar van het tweede Historisch Jaarboek Vlaardingen, 1978, aan burgemeester W. A. Kieboom. De burgemeester aanvaardde het exemplaar graag, maar toonde zich wel wat bezorgd over de toekomst van het Jaarboek, in verband met de alom bekende bezuinigingsplannen. Het tweede deel van deze door ruim 80 leden bezochte avond was gereserveerd voor het verenigingslid W. A. Kieboom die een boeiende lezing hield over „100 jaar Sociale Geschiedenis, ook in Vlaardingen, 1814-1914”.

De tekst van deze lezing is elders in dit TIJD-SCHRIFT opgenomen.

De gastvrijheid van het gemeentearchief is bijna spreekwoordelijk en ook dit jaar waren wij er weer

een avond te gast. Archivaris Poelstra liet de ongeveer 40 aanwezigen op die 18e december kaarten en prenten zien uit de historisch-topografische atlas van de gemeente Vlaardingen.

Ontvangsten

1. Kontributie 1978	f	5137,50
2. In 1978 ontvangen kontributie over 1977	f	52,50
3. In 1978 ontvangen kontributie voor 1979	f	17,50
4. Koffieverkoop t.b.v. Zonnewijzer	f	45,55
5. Afrekening jaarboek 1977	f	190,00
6. Subsidie van Gemeente Vlaardingen t.b.v. Binnenstadslag	f	1951,37
7. Subsidie culturele doeleinden	f	973,00
8. Rente giro	f	38,63
	f	<u>8406,05</u>

Ontvangsten	f	8406,05
Overboeking van giro t.b.v. kasgeld	f	200,00
Giro 31-12-1978	f	1407,26
Kas 31-12-1978	f	86,05
	f	<u>10099,36</u>

Uitgaven

1. Afdracht kontributie 1977 aan „Holland”	f	1687,50
1a. Algemene ledenvergadering	f	86,22
2. In 1978 gehouden lezingen incl. vergoeding sprekers	f	454,32
3. Onkosten secretariaat w.o. verwerking accept giro's	f	772,56
4. Porti verzending convocaties e.d.	f	539,23
5. Jaarlijkse uitreiking restauratiepenning	f	365,80
6. Onkosten fotowerkgroep	f	20,00
7. Drukwerk winterprogramma	f	54,28
8. Nagekomen rekening t.b.v. Binnenstadslag, georganiseerd ter gelegenheid van het tien jarig bestaan van de vereniging	f	1056,50
9. Lidmaatschap Bond Heemschut	f	55,00
10. Lidmaatschap Midden Delfland Vereniging	f	50,00
11. Lidmaatschap Nat. Contactcommissie Monumentenbescherming	f	25,00
12. Terugstorting van teveel betaalde kontributie	f	22,50
13. Nog te betalen kosten jaarboek 1978	f	2625,00
14. Saldo	f	592,50
	f	<u>8406,41</u>

Uitgaven	f	5188,91
Overboeking van giro t.b.v. kasgeld	f	200,00
Giro 31-12-1978	f	4542,83
Kas 31-12-1978	f	167,62
	f	<u>10099,36</u>

Tekst van lezing gehouden door burgemeester W. A. Kieboom, op 20 november 1978 voor de leden en genodigden van de Historische Vereniging Vlaardingen in de oude hal van het Stadhuis te Vlaardingen.

100 jaar sociale geschiedenis, ook in Vlaardingen (1814-1914)

Vanzelfsprekend heb ik een willekeurige periode gekozen. Ik wilde een overzienbare periode bespreken, nl. 100 jaar. Die periode was echter niet te willekeurig.

Ik citeer de laatste woorden van de sociaal-historische schets Vlaardingen, die ik aantrof in „Zuid-Hollandse studiën, deel IV” 1954:

„Terwijl in sommige vakken reeds vóór de Wereldoorlog geleidelijk gunstiger arbeidsvoorwaarden werden verkregen, dank zij de sociale wetgeving en de actie der vakbeweging, trad een algemene verbetering eerst in tijdens en ná de Wereldoorlog. Daarom mag ook in de sociale geschiedenis van Vlaardingen, gelijk in de sociale en economische historie van ons land, het jaar 1914 als een grens-scheiding worden aangemerkt.”

Gaan wij 100 jaar terug in tijd, met enige tolerantie, dan blijkt 1814 ook niet te willekeurig te zijn. De losscheuring van Frankrijk was een feit. In Noord-Nederland had men op dat moment zeer optimistische verwachtingen. „De zee is open, de koophandel herleeft” verklaarde Gijsbregt Karel van Hogendorp. Engeland gaf de veroverde koloniën terug met uitzondering van Ceylon (D.E. en Van Nelle treuren er nog om), de Kaap Kolonie en enige bezittingen in Zuid-Amerika (v.a. het tegenwoordige Brits Guyana). De verwachtingen werden toch teleurgesteld. De oude handelsrelaties waren verbroken en de wereldhandel had nu andere centra gevonden. De havens van onze handelssteden voldeden niet meer aan de eisen des tijds en onze schepen waren verouderd. Amsterdam was geen stapelmarkt van enige betekenis meer.

Hoe was de arbeidssituatie?

„Wie heenbuigt over de boeken en brochures, waarin de toestand van het Nederlandse proletariaat gedurende de eerste drie kwart der 19e eeuw wordt beschreven, voelt zich de keel toeknijpen van leed. Hij ziet de oneindige jammer van honderduizenden menselijke wezens voor zich opleven, hij ziet hun zwakke leden, hunne minne gestalten, hun grauwe aangezichten, hun doffe ogen getekend met de stempel der afzichtelijke gebiedster, wie zij allen zonder kans op bevrijding toebehoorden: de ellende.”

Zo beschrijft Henriëtte Roland Holst de toestand van de Nederlandse arbeiders in enkele woorden. De waarheid van het woord van de dichteres blijkt uit het volgende:

In tal van landen, Engeland voorop, zijn de arbeidstoestanden in de aanvang van de 19e eeuw, toen het industriële kapitalisme zijn intrede deed, afgrijpselijk geweest. Arbeid van vrouwen en kinderen onder de vreselijkste omstandigheden tegen ongekend lage lonen en gedurende vele uren van de dag en de nacht, was schering en inslag. Ook de arbeid der volwassen mannen spotte met elke menselijke waardigheid.

In Nederland zijn de toestanden zeker niet beter geweest dan elders. Maar er waren omstandigheden, welke er toe leidden, dat de allerergste uitwassen hier ontbraken. Mijnen waren er hier vrijwel niet. Juist in de mijnen kwamen in andere landen de vreselijkste wantoestanden voor: kinderen van vier en vijf jaar moesten er ondergrondse arbeid verrichten.

Ook de vrij late industriële ontwikkeling van ons land heeft ertoe geleid, dat de ongebreidelde mishandelingen hier niet voorkwamen. Toen de industrie tot bloei kwam waren zij niet meer mogelijk. Toch enkele feiten ter illustratie. In Moordrecht werkten kinderen van amper 5 jaar als draaiers op lijnbanen van 's morgens 5 uur tot 's avonds 7 of 8 uur. In steenbakkerijen werkten jonge kinderen tenminste 12 uren per dag, soms van 3 à 4 uur 's morgens tot 's avonds 8 uur met minder dan 2 uur rust in totaal.

In de Twentse katoenspinnerijen, in de Leidse textiel fabrieken, maar vooral in de glasblazerijen en in de aardewerkindustrie in Maastricht was de toestand vreselijk. Ook voor de volwassenen was het leven ondraaglijk zwaar. Arbeidstijden van 14 tot 15 uur waren geen uitzondering. Nog in 1870 blijken de Haagse bakkersgezellen 100 uur arbeid per week normaal te vinden. De arbeidsduur in de landbouw was, vooral in de zomer, onbegrijpelijk lang, soms van 3 of 4 uur 's morgens tot 7 of 8 uur 's avonds. De schaft- en rusttijden waren in het algemeen zeer kort.

Kon ten aanzien van de kinderen worden gezegd, dat de arbeidstoestanden wel slecht, maar niet zo ongunstig waren dan in het buitenland, voor de volwassenen gold dit zeker niet. Hun exploitatie was even meedogenloos als elders. Het levenspeil der arbeiders was laag. Het heeft weinig zin de geldlonen te vermelden; belangrijker is het te weten, wat de arbeiders voor hun loon konden kopen. Een te Arnhem in 1870 gehouden enquête wees uit, dat de arbeiders f 6,60 per week verdienden, doch f 9,- behoefden om te kunnen leven. De prijsstijgingen in de 19e eeuw lieten de loonsverhogingen, zo deze al voorkwamen, ver achter zich. Tussen 1820 en 1870 wordt een prijsstijging geconstateerd van tenminste 50% voor eerste levensbehoeften; van een overeenkomstige verhoging der lonen was geen sprake. De veldarbeiderslonen in Zeeland werden van 1800 tot 1866 niet verhoogd. Vaak werden de lonen nog voor een belangrijk deel in natura uitbetaald. Het voedsel der arbeiders was zeer slecht. In hoofdzaak at men aardappels met azijn of mosterd. Vlees noch vis kwamen in het arbeidersgezin ter tafel. Men dronk een zwart vocht, dat men koffie noemde. Bier, eenmaal een volksdrank, was te duur geworden. Men maakte wel gebruik en misbruik van jenever, de enige troost welke aan de arbeiders bleef.

In de tweede bundel van zijn „Ideeën” publiceerde Multatuli het budget van een Amsterdams arbeidersgezin uit het jaar 1864, bestaande uit man, vrouw en drie kinderen van 7 tot 10 jaar. Het loon bedroeg f 6,- per week benevens vrij wonen. Aan levensmiddelen, contributie voor het begrafenisfonds en schoolgeld werd f 5,77½ uitgegeven, zo-

dat er 22¹/₂ cent overbleef voor kleding, schoeisel, geneeskundige hulp, onderhoud, e.d. Voor ontspanning werd *nooit* iets uitgegeven.

Zonder volledig te zijn, heb ik een aantal kenmerken vermeld van de toestand van de arbeidersklasse in ons land vóór het industriële kapitalisme zich met volle kracht ging ontwikkelen.

Hoe was die ontwikkeling in onze stad?

Sedert onheuglijke jaren was de visserij in onze stad de voornaamste bron van bestaan. In 1813 lag die bedrijfstak volledig stil. Na 1813 bereikten de verschillende Noordzeevervisserijen spoedig weer het peil van de laatste jaren van vóór de Franse tijd. In 1818 gingen weer 113 schepen uit Vlaardingen naar zee. De bedrijvigheid liep echter daarna weer terug, zodanig, dat in 1864 de Vlaardingse vloot nog 49 schepen telde. Een kentering was in de vijftiger jaren te bespeuren. Een nieuw liberaal regime deed zijn intrede, technische verbeteringen werden mogelijk. Nieuw vistuig en nieuwe schepen deden in 15 jaar de vangst tot het vijfvoudige toenemen. In Vlaardingen werd de eerste logger in 1869 in de vaart gebracht. In 1870 telde de haringvloot 66 schepen.

Nimmer heersten zoveel levendigheid en vertier in Vlaardingen en Maassluis als in het najaar van 1870. Leest u het boek van Den Breems „Uit Vlaardings bloeitijdperk” er maar eens op na. Nieuwe technische vindingen bleven niet uit (stoomspillen, stalen sloepen met een bun). De eerste stoomlogger kwam in 1897. De vloot bestond in 1904 uit 168 schepen. Dat alles leidde tot een grotere haringproductie en uitgebreider handel. De aard van het visserijbedrijf bracht echter mee, dat gunstige en minder gunstiger jaren elkaar bleven afwisselen.

In de 19e eeuw was de koopvaardij voor Vlaardingen niet zonder betekenis. Reeds in het begin van de eeuw werden door Vlaardingse reders schepen uitgezonden naar Noord-Amerika, de Middellandse Zee, Spanje, Portugal, Noorwegen en de Oostzee. Dat had tot gevolg een niet onbetekenende handel in zuidvruchten, zout, kurk, teer, stokvis, e.d.; kaas, jenever en granen werden verzonden. De Vlaardingse koopvaardijvloot telde in 1859: 32 schepen van 14 rederijen. Het waren zeilschepen, schoeners en hoekers, de bemanning bestond gemiddeld uit 8 à 9 leden. Voor de koopvaardij – ook voor de visserij – was een goede waterweg naar zee van het grootste belang. De gemeenteraad van Vlaardingen betuigde in oktober 1851 zijn instemming met een actie van de Rotterdamse Kamer van Koophandel tot spoedige verbetering van de Nieuwe Maas. De raad achtte een verkorte en verbeterde zeeweg meer dan nodig. De grotere koopvaardij schepen konden niet meer door het Brielse zeegat en moesten gebruik maken van de zeegaten van Goeree en Brouwershaven. In 1871 was de openstelling van de Nieuwe Waterweg een feit. De koopvaardijvloot van Vlaardingen verdween echter, de kleine zeilschepen konden met de nieuwe stoomschepen niet concurreren. In Vlaardingen is het daarna niet tot het aanschaffen van stoomschepen gekomen.

Hoe was het in onze stad met de nijverheid gesteld? Een enquête, ingesteld in 1820 door gedeputeerde staten verschaft ons enig licht. Per 31 december 1819 werden in Vlaardingse bedrijven geen stoommachines gebruikt. Grote bedrijven ontbraken. De 4 scheepstimmerwerven hadden tezamen 36 arbeiders in dienst, de 4 zeilmakerijen 24 en de beide touwslagerijen 27. Dat waren dan de grootste bedrijven. Er werden 37 soorten van bedrijven opgegeven.



„Leerjongens” in de klompenmakerij van Van Aken

Enkele gegevens omtrent de nijverheid in Vlaardingen per 31 December 1819 blijktens het antwoord op de enquête van 1820. In de eerste kolom is aangegeven het aantal bedrijven, in de kolommen II, III en IV resp. het totaal aantal „werkbazen”, „knechts” en „jongens”, terwijl in de beide laatste kolommen het gemiddelde dagloon van de (volwassen) „knechts” en dat van de jongens is vermeld.

Hoofdbenamingen	I	II	III	IV	V	VI
1. Blikslagerijen	3	3	5		f 0.90	
2. Blokmakerijen	2	2	4		f 1.10	
3. Bokkinghangen	4					
4. Broodbakkerijen	17	17	14		f 1.20	
5. Draayerijen	1	1				
6. (32). Glazenmakerijen						
7. Goud- en zilversmeden	1	1	2		f 0.90	
8. Grofsmederijen	4	3	10	2	f 1.00	f 0.20
9. Grutterijen	3	3	3	3		
10. (30). Henniphekelarijen						
11. (30). Hennipspinnerijen.....						
12. Kleermakerijen	8	8	4		f 0.80	
13. Koekbakkerijen	1	1				
14. (1). Koperslagerijen						
15. Korenmolens	2	2	4		f 1.00	
16. Kuiperijen	20	13	40		f 1.10	
17. (26). Leerlooyerijen						
18. Mandemakerijen	4	3	6		f 0.80	
19. (25). Mastenmakerijen						
20. Metselarijen	6	6	15		f 1.05	
21. Nettentaanderijen	2		4		f 1.00	
22. Paruikmakerijen	2	2				
23. Pelmolens	1	1				
24. Rietdekkerijen	1	1	1		f 1.00	
25. Scheepstimmerwerven	4		31	5	f 1.15	f 0.25
26. Schoenmakerijen	18					
27. Slagerijen	9	9				
28. Suikerbakkerijen	1	1				
29. Timmerwinkels	11	11	22	7	f 1.00	f 0.20
30. Touwslagerijen	2		14	3	f 0.90	f 0.20
31. Traankokerijen	1					
32. Verwerijen / Olie	10	10	12		f 0.90	
33. Vischhoekmakerijen	2					
34. Wagenmakerijen	2	2	1		f 0.90	
35. Waschbleekerijen	3	3	6		f 0.80	
36. Zaagmolens	1	1	2			
37. Zeilmakerijen	4	1	17	6	f 0.85	f 0.20

Velen hadden hun ontstaan en bestaan te danken aan de visserij. Hun situatie was sedert 1817 heel wat slechter geworden. Ik noem: blokmakerijen, kuiperijen, nettentaanderijen, scheepstimmerwerven, touwslagerijen, vishoekmakerijen, zeilmakerijen, de houtzaagmolen.

De Minister van Publiek Onderwijs, Nationale Nijverheid en Koloniën, die de enquête opzette, had ook gevraagd naar de middelen van redres of aanmoediging. De President van het Stedelijk Bestuur (Van Linden van den Heuvell) – later burgemeester – gaf als antwoord:

„Alle fabrieken, werkinkels in deze gemeente grootendeels afhankelijk zijnde van de scheepvaart en visscherij, is de voordeelige uitslag der laatste alleen in staat dezelve te doen herleven en bloeijen, waartoe het middel van redres of aanmoediging moet verwacht worden van den zegen Gods en de gunstige beschikkingen onzes

konings ten opzichte der groote en kleine vischerijen”.

Over 1820-1850 is niet zoveel bekend. Gezegd werd in 1832: de visserijen gaven een belangrijk vertier. Op de scheepstimmerwerven werden van 1813-1832 aangebouwd: 41 koopvaardij- of visschepen en 15 vissloepen (u weet toch: de oudste scheepswerf was de werf 's Lands Welvaren – de werf I. S. Figuee –, opgericht in 1600).

Van de overige industrieën was de kuiperij van H. L. van Linden van den Heuvell met 9 volwassenen en 6 kinderen, de grootste.

Na 1850 ging het beter. Het gemeenteverslag van 1853 zegt, dat het aantal werven was gestegen van 5 tot 6 met 92 arbeiders (zes schepen waren op stapel gezet, drie waren van stapel gelopen, voornamelijk koopvaardij-schepen). 1855: 275 arbeiders

ders; 1857: 170; 1858: 48; 1861: slechts 24. Het aantal werven bedroeg nog 6. Aanbouw koopvaardij schepen stond stil sedert 1857, haringschepen werden mondjes maat gebouwd. Ca. 1870 kwam de opleving van de visserij, de loggers brachten nieuwe bedrijvigheid. Duidelijk is voor deze hele periode: het gehele bestaan van de stad Vlaardingen was nauw verweven met de visserij. Een en ander gold ook voor de nijverheid.

Vóór ca. 1870 was er praktisch geen industrie in Vlaardingen. Wel had met de stoompelmolen van de Gebr. van Dusseldorp in 1853 de eerste stoommachine haar intrede gedaan. De gemeenteraad had hiervoor in 1852 grond ter beschikking gesteld. Maar zoals nu bij heel veel zaken normaal is geworden, ook toen: twee adressanten die bezwaar maakten tegen de hoge opbouw van de molen, de windvang uit het oosten voor hun houtzaagmolen (op een afstand van 128 ellen, dus 128 x 69 cm) zou worden belemmerd en onderschept. De gasfabriek kwam in 1859, de garacinefabriek (rode kleurstof uit meekrapwortel) kwam in 1863 (het ging steeds om 10 of minder arbeiders).

De eerste industrievestiging van enige betekenis was van 1873: de stoommeelfabriek „De Maas” van de firma A. M. van Dusseldorp & Co werd gesticht. De raad had opnieuw hiervoor, in oktober 1872, grond in erfpacht uitgegeven (u leest het goed: in erfpacht).

Drie visserijmaatschappijen vestigden zich in 1870 in Vlaardingen. Verschillende aandeelhouders en directeuren leerden voor het eerst Vlaardingen kennen. Zij zagen in, dat Vlaardingen na de opening van de Nieuwe Waterweg in 1871, gunstig lag voor industrie.

Zo kwam in de zeventiger jaren hier de kunstboterfabriek „Vaccu”. Dat bedrijf liep niet. Het gebouw ging in 1882 over in handen van de Hollandse fabriek voor melkproducten „Hollandia” (de melkwinning in Delfland was vermaard). Het bedrijf begon met 10 man personeel, breidde zich steeds uit en wist zich een wereldnaam te verwerven.

Het zal u duidelijk zijn, dat het economische leven niet meer in hoofdzaak ging steunen op de visserij, maar dat Vlaardingen te maken kreeg met het algemene conjunctuursverloop. Het gemeenteverslag van 1885 wijst dan ook als oorzaken van de ongunstige toestand van de behoeftige klasse aan: de bijna algemeen heersende malaise op het gebied van handel en nijverheid benevens de slechte uitkomsten in de visserij.

De eenzijdigheid werd nog verminderd met de vestiging van de fabriek van de N.V. Verenigde Glashandel in 1900 (in 1907: 225 man personeel). De Lever's Zeep Maatschappij (opgericht in 1901) kocht in 1904 16 ha langs de rivier. In 1913 begonnen zij de fabriek te bouwen. De Matex had zich al eerder aan de rivier gevestigd en was in 1911 begonnen. Een en ander had tot gevolg de instelling van de Kamer van Koophandel op 1 januari 1908. Vele andere industrieën dateren uit de jaren na 1914. Hierover is het nodige materiaal te vinden voor een beschrijving van de eerste 50 jaar ná 1914.

Had ik het vorenstaande nodig om als achtergrond te dienen voor een beschrijving van de sociale positie van de werknemers en hun pogingen om op

eigen kracht, ook organisatorisch, hierin verbetering te brengen, het is wellicht goed om enige cijfers te geven over de ontwikkeling van onze bevolking in de omschreven periode.

		ondersteund werden	
1 jan. 1814:	5.895 inw.		
		698 pers.	11,1%
1 jan. 1839:	7.632 inw.		
		1.009 pers. (1844)	13%
1 jan. 1864:	8.242 inw.		
		2.238 pers. (1854)	27,5%
1 jan. 1889:	12.299 inw.:		
		1.300 pers. (1864)	15,5%
31 dec. 1913:	23.037 inw.		
		254 pers. (1884)	2,4%
		(combinatie van alle armenzorgorganisaties).	

Hoe was het met de positie van de arbeiders in Vlaardingen gesteld ná 1814? Twee perioden zijn te onderscheiden: 1814-1870 en 1870-1914.

Omtrent de sociale positie van de vissers in de eerstgenoemde periode is niet zoveel bekend. Wel dat in die dagen de bemanning van de haringschepen een gage genoot van f 100,- per week. De bemanning van de buizen en hoekers bestond in die periode uit 15 man (schipper, 11 matrozen en 3 jongens). Een matroos ontving dus ± f 7,- per week. Hiernaast werd door de leden van de bemanning een loon in natura genoten. Geldlonen zijn op zichzelf weinig zeggend. In 1840 werd door het stadsbestuur medegegeend, dat de stad onvermogen was om zelf een kapitaal bijeen te brengen voor een vissersweduwen- en wezenfonds, hoewel het grootste deel van de bewoners van de stad bestond uit zeelieden of personen, die van de zeevaart of visserij moesten leven en dus (!) daarvoor niet veel konden afzonderen. Een missive van b. en w. ging uit n.a.v. een gestelde vraag op 25-9-1841 aan de gouverneur van Zuid-Holland:

231 en 267
No
176

25 September 1841

Gouverneur,

Tengevolge van Uwe Excell. missive van den 17 Aug. ll. herinnerd onder dagteekening van 20 dezer 1e afd. No 1558/19782 hebben wij de eer te berigten:

aangaande de opnemings en het in werkzaamheid stellen van jonge kinderen op werkplaatsen en fabrieken,

dat sedert een aantal jaren in deze stad is gevestigd eene armeninrichting voor kinderen van beedeelde personen onverschillig van welke godsdienst, waarin des morgens, middags en avonds, aan ongeveer 150 leerlingen onderwijs wordt gegeven in het lezen, schrijven, rekenen, zingen enz. - dat daarvan tusschen de 40-60 der grootsten en meest gevorderden alleen des avonds dit onderwijs genieten en overdag door het breyen van haringnetten ten getale van 5 à 600 à f 1.50 eene som van 7 à 9.00 gulden verdienen, die geheel aan de ouders wordt uitgedeeld en dat

gemelde inrigting in deze stad op den duur heeft beantwoord aan het oorspronkelijk doel om de behoeftigste klasse der ingezetenen van der jeugd af aan de noodigste kundigheden aan te leeren en aan gezetten bezigheid te gewennen, waardoor zij gedeeltelijk in hun eigen onderhoud kunnen voorzien, of althans eenige verdiensten erlangen.

Overigens worden alhier veele kinderen van den visschersstand reeds vroeg naar zee medegenomen, aldaar gehard tegen ongemakken en opgeleid tot varensgezellen, waarbij zij al spoedig ook kleine verdiensten hebben en althans niet meer ten laste en onderhoud van de moeders zijn.

Eindelijk worden ook nog op enkele fabrieken jongens of jongens en meisjes gebruikt tegen een gering aan hun werk geëvenredigd loon.

Burgemeester en Wethouderen

(get.) H. L. VAN LINDEN VAN DEN HEUVELL

Ter ordonnantie van dezelve

(get.) BOEGLOS

Over de sociale positie van de ambachtslieden is uit de periode 1814-1870 meer bekend. Dat komt o.a. door gehouden enquêtes. Eerst iets over de kinderarbeid in onze stad.

In 1820 waren in de verschillende bekende nijverheidsbedrijven 348 personen werkzaam, hiervan waren 7 1/2% kinderen.

In 1841 werd een ministeriële enquête gehouden naar de mate van kinderarbeid. Het antwoord van b. en w. leverde niet veel informatie op. Ik las u de betreffende missive reeds voor: jongens en meisjes gebruikt tegen een gering aan hun werk geëvenredigd loon. Zo'n vaag antwoord gaf in die tijd niet alleen het Vlaardingse gemeentebestuur, ook vele andere gemeentebesturen antwoordden zo. Zij namen veelal aan, dat de regering alleen geïnteresseerd was t.a.v. de textielindustrie.

Toch blijkt er in het gemeentearchief een staat te zijn per 1 januari 1843, ook geen volledige staat. Maar wel waren in de opgegeven bedrijven op ca. 415 arbeidskrachten 83 kinderen werkzaam, dus 20%. Het cijfer van 1820 en 1843 is niet helemaal vergelijkbaar, maar wel nam in een kwart eeuw de kinderarbeid aanzienlijk toe.

Ik ga voorbij aan informatie omtrent vrouwenarbeid. Alleen dit: in de 50er en 60er jaren van de 19e eeuw werden thuis haringnetten gebreid. Een geoefende arbeider had 2 weken nodig voor één net en kreeg per net f 1,40 tot f 1,50 of f 0,70 tot f 0,80 per week!

Over de arbeidsduur tasten we verder in het duister. De enquêtes of de antwoorden laten ons daarbij in de steek.

Over de arbeidslonen in het begin van deze periode weten we meer. De lonen op de scheepstimmerwerken waren in 1819 gemiddeld f 1,15 per dag; de jongens kregen f 0,25 per dag, elders f 0,20.

Uit een opgave van de lonen in 1871 blijkt, dat sommige lonen in ca. 15 jaar niet onaanzienlijk zijn gestegen, behalve in de touwslagerijen (max. f 6,- per week). Bedacht moet echter worden: de prijzen stegen van 1820 tot 1870 met tenminste 50%. Wat ons bekend is geworden omtrent de lonen, die in Vlaardingen werden verdiend, wekt de indruk, dat in de bedrijven welke in verband stonden met de visserij de reële lonen aanmerkelijk ongunstiger lagen, dan in de bedrijven, waarin die relatie niet bestond.

De koopkracht was gedaald. Het aantal bedeeden nam toe. Voor het gehele land verdubbelde het percentage bedeeden zich tussen 1840 en 1850 tot 27%. Voor Vlaardingen bedroegen de cijfers ca. 9% en ca. 37% (1848 ± 50%). Noch elders in het land noch in Vlaardingen bracht een en ander grote beroering. In Vlaardingen bleef het bij een incident in de avond van 19-11-1845 toen bij een stedelijk kommiezenhuisje op het Gangpad naar de Bruch een „samenrotting van visserlieden” en „ongeregeltheden tot vechtens toe” plaatsvonden. Het stedelijk bestuur lette streng op de invoer van wit brood. Van verschillende personen was al brood, waarop geen accijns was betaald, in beslag genomen.



Kantoorpersoneel van de firma Betz en Van Heyst.

B. en w. schreven op 22-11-1845 aan de goeverneur: „dat de ongeregelheden waren veroorzaakt door „een gedeelte van jeugdige lediglopende visschers, die aan wal zijnde, hun zuur verdiend geld door spel en bovenmatig gebruik van sterken drank, in de naburige gemeenten Vlaarding-Ambacht en Zouteveen, waar geen keuren tegen het spelen op openbare wegen en tappen in herbergen na bepaalde uren bestaan, schandelijk verkwisten, naderhand het gemis gevoelende de schuld daarvan niet aan zich zelve wijten, maar die trachten te werpen op de duurte van levensmiddelen etc. en daardoor tot verkeerdheden overslaan”.

De officier van de Arrondissementsrechtbank te Rotterdam kwam zelf kijken, was het met die zienswijze niet eens, maar van een werkelijk revolutionaire gezindheid onder de Vlaardingse bevolking bleek niets uit zijn rapport.

Na 1870 ging het beter. Werd nog in 1869 7½% ondersteund, in de jaren 1899-1914 varieerde het percentage van 1½% tot 2. Naast de zeevisserij was het kuipersbedrijf van Vlaardingen echt. U weet allen af van „natte” en „droge” kuipers. Dat eerste bedrijf werd slechts enkele maanden uitgeoefend en werd beter betaald. Vele „droge” kuipersknechts verlieten dan hun baas en gingen naar de „natte” kuipers. De droge kuipers trokken arbeidskrachten van elders aan. Was de drukte van de haringpakkerijen voorbij dan vonden vele knechts hun plaatsen ingenomen. Werkloosheid volgde.

Van half juli tot eind november werd 90, 100 soms 110 uur per week gewerkt. T.a.v. de ambachtslieden bedroeg de arbeidsduur in de regel 12 uur per dag, voor schilders, metselaars, timmerlieden en sloopstimmerlieden was dat 's zomers (4 maanden) 12 uur voor de rest 7½ uur.

In de glasfabrieken werkten de glasblazers 9½ uur en de overige arbeiders 11½ uur. Na 1889 mochten vrouwen en jeugdigen niet langer werken dan 11 uur met als grenzen 5 uur v.m. en 7 uur n.m. In 1893 verdienden de droge kuipers van f 9,- tot f 16,- per week. In de haringpakkerijen was dat f 12,- tot f 40,- (met enorme werktijden), jongens haalden f 6,- à f 12,- en kinderen f 4,- tot f 6,-. Smeden verdienden in die tijd tenminste f 13,-, voor de overige vaklieden was dat f 7,- à f 12,- en voor de sloopstimmerlieden f 8,50 à f 15,-. Glasblazers verdienden (wanneer 700 flessen per dag geblazen werden) f 27,70. Dat was nog zo in 1907. Over de voeding vinden we één en ander in plaatselijke kranten uit 1910:

Melk werd alleen gebruikt voor de koffie en thee en dan nog afgeroomde, soms wel dubbel afgeroomde melk. De suiker was voor de werkende stand veel te duur. Het brood was niet meer dat van vroeger; het was van buitenlands meel gebakken. In plaats van natuurboter, die werd geëxporteerd, gebruikte men margarine. Alleen 's Zondags had men vlees bij de warme maaltijden; de overige dagen van de week volstond men met Amerikaans spek. Het arbeidersgeslacht verzwakte en bezat minder weerstand tegen koude en zware arbeid.



Groepsfoto kuipers.

Rond 1900 was de situatie zo: Arbeidsduur *droge kuiperijen* in de regel 14 uren (tot 's avonds 8 of 9 uur). De kuipers werkten op stukloon. Vele jeugdigen werkten 's maandags niet of weinig („kuipertjesmaandag”). Zij haalden dat aan het eind van de week in.

Ondanks de Kinderwet van Van Houten werkten in 1907 nog 12% kinderen (onder 14 jaar) in de kuiperijen.

Waren vele bedrijven vies – haringpakkerijen in het bijzonder – Hollandia stak sociaal af. In de 80er jaren had men reeds een ziekenfonds, een onder-



Groep kuipers rond de eeuwwisseling.

steuningsfonds voor oude werklieden, een ongevallenverzekering (voordat de wettelijke regeling tot stand kwam), een schaftlokaal (waar tweemaal per daags koffie werd verstrekt). Ik ga voorbij aan de woningtoestanden en sociale zorg. Het zijn aparte verhalen.

Was het in de 19e eeuw vooral in de eerste 70 jaren met de sociale situatie van de arbeiders zeer slecht gesteld een gezamenlijk optreden van hen was praktisch niet te bespeuren. Troelstra dichtte naar de woorden van William Monres:

„dat zij zwoegden, doof en blind
nooit eens opgeschrikt uit het lijden
zonder hope, slaafs gezind.”

Het zou jaren van veel inspanning, strijd en teleurstelling kosten, voordat het toverwoord „Verenigt u, o proletaren” uit deze ordeloze scharen een macht tot heil der mensheid zou hebben geschapen om een andere dichter te parafrazeren. Het is duidelijk dat ik hier het oog heb op de ontwikkeling van de vakbeweging.

Uit: „De Vakbeweging”, mr. S. Mok

„De vakbeweging is een verschijnsel van het moderne, industriële kapitalisme. Ook al moge er uiterlijk gelijkenis bestaan tussen een gilde en een vakvereniging, in wezen verschillen beiden evenzeer als de maatschappelijke structuur van de gildentijd van die van het economisch leven na de industriële revolutie.

Socialistische denkbeelden en bewegingen vindt men in bijna alle tijdvakken der geschiedenis; vakverenigingen slechts in het tijdperk, dat tegen het einde der achttiende eeuw begint. De vakvereniging is een zuivere arbeidersorganisatie. Zij bestaat uit en wordt gevormd en geleid door arbeiders. Er zijn vele politieke en sociale bewegingen geweest, waaraan arbeiders in belangrijke mate

hebben deelgenomen, doch nooit waren dit typische arbeidersbewegingen, welke speciaal de denkbeelden van de arbeiders tot overwinning wilden brengen. De vakvereniging daarentegen dient in de eerste plaats de belangen der arbeiders als zodanig, ook al heeft zij in de loop der tijden zich een ruimere doelstelling gekozen. De vakvereniging heeft een blijvend karakter. Zij heeft geen tijdelijk doel, waarvoor men spontaan een organisatie of beweging sticht, ook al zou deze overigens een zuivere arbeidersorganisatie zijn, welke de belangen van de arbeiders wil behartigen. Het duurzame element is wezenlijk voor de vakvereniging: zij wil de arbeidsvoorwaarden harer leden voortdurend handhaven en verbeteren. Deze permanentie is slechts mogelijk, wanneer de arbeiders zelf blijvend in loondienst zijn. Zolang de arbeiders de kans hebben om in korte tijd zelfstandig te worden, is de prikkel tot organisatie niet zo sterk. Een voorbeeld hiervan is de moeilijkheid om meisjes te organiseren, die er op rekenen op de duur te zullen trouwen. Eerst de zekerheid, dat het in het kapitalisme vrijwel uitgesloten is de positie van loonarbeider voor een betere te verlaten, maakt de groei van de vakbeweging mogelijk.

Uit het bovenstaande volgt, dat de vakvereniging een zuiver proletarische organisatie is. Onder proletariër wordt dan verstaan ieder, die slechts over zijn arbeidskracht beschikt om te kunnen leven. De vakbeweging is een klasse-organisatie. Politieke partijen zelfs als deze in de eerste plaats ten doel hebben de arbeidersbelangen te behartigen, tellen onder hun aanhangers steeds ook niet-arbeiders en dikwijls vormen deze er de kern van. Het is echter ondenkbaar, dat een buitenstaander zich bij een vakvereniging aansluit; de statuten eisen, dat men, om lid te kunnen worden, in het vak of in het bedrijf werkt.

De vakvereniging ontstaat uit de behoefte van de arbeiders om elkaar bij te staan. Het is daarom begrijpelijk, dat de eerste vakverenigingen plaat-

selijk zijn en zich beperken tot de arbeiders, die eenzelfde vak uitoefenen. De ene keer hebben zij samen gestaakt tegen een bepaalden werkgever en ontstaat na de staking de behoefte om zich blijvend aaneen te sluiten voor de verdediging en verbetering hunner arbeidsvoorwaarden. Een andere keer ontstaat de vakvereniging uit een organisatie, welke ten doel had haar leden bij werkloosheid, ziekte, e.d. enige hulp te geven. Beide ontstaansvormen komen ook gecombineerd voor”.

Zei ik reeds, dat de eerste vakverenigingen plaatselijk ontstonden, de vraag doet zich stellen: hoe ging dat in Vlaardingen?

Was men elders reeds vroeger actief: in Vlaardingen ontstond de eerste vakorganisatie in augustus 1890 door oprichting van de kuipersgezellenvereniging „Wij streven naar verbetering”.

Voordien waren er twee ondersteuningsfondsen geweest, allereerst gedragen door de werknemers, n.l.:

- a. het zakkendragersfonds van 1 januari 1827. Het was een ondersteunend fonds ingeval van ziekte en ongeluk, terwijl ook de weduwen – zolang ze niet hertrouwd waren – ondersteuning genoten. (Het Vlaardingse gemeentebestuur had reeds in 1818 bepaald, dat alleen zout, turf, kolen, graan of aardappelen per rij- of vaartuig in de stad gebracht, door de zakkendragers vervoerd mochten worden. Gebeurde dat op andere wijze dan werd men beboet).
- b. Van ruimere draagwijdte was het in 1871 opgerichte Onderling Ondersteuningsfonds „Het Algemeen Belang”. Ambachtslieden en varensgezellen kregen uitkeringen bij ziekte en overlijden. In 1892 telde dit fonds ruim 1.300 leden.

De reeds genoemde kuipersvakbond was de eerste, tot stand gebracht door twee voormannen uit het Alg. Ned. Werkliedenverbond uit Rotterdam. Een afdeling van dat verbond werd in Vlaardingen in mei 1893 opgericht. Goed voorbeeld, doet goed volgen. De kuipers zorgden in 1891 voor de oprichting van de Timmerliedenvereniging „Arbeid adelt”.

Beide groepen streefden na: bevordering eensgezindheid en verbetering langs wettige weg van de stoffelijke en zedelijke toestand der vakgenoten.

De zeelieden volgden in 1894 met hun Vlaardingse vissersvereniging (hiervan konden ook patroons lid worden), de kommiezen van belastingen in 1897, de handels- en kantoorbedienden in 1898 en de post- en telegraafbeambten.

In december 1905 werd „Vrede en Welvaart”, later Zeemansvereniging „Volharding” genaamd, opgericht. Deze organisatie sluit zich aan bij het N.V.V., een loonkwestie was de aanleiding. Een nieuwe loonregeling bij de beugvisserij kwam neer op loonsverlaging van ca. f 2,—. Bij de vissers, die dikwijls 18 à 20 uur per etmaal in touw waren, kon deze nieuwe regeling geen genade vinden.

In 1897 nam de kuipersgezellenvereniging het initiatief tot de oprichting van de Werkliedenkiesvereniging „Volksbelang”. Een typische organisatie: bij de algemene verkiezingen in 1901 stelde zij een sociaaldemocraat kandidaat met alle gevolgen vandien, sprekers, e.d. Verkiezingsprogramma was praktisch gelijk aan de S.D.A.P. In 1903 was de organisatie lid van het comité van verweer. Aansluiting bij de S.D.A.P. werd verworpen. Toen in november 1904 de S.D.A.P.-afdeling werd opgericht, sloot de linkervleugel van Volksbelang zich hierbij aan.

Ook de prot. christelijke en r.k.-arbeidersbeweging ontwikkelden zich. In december 1890 werd een afdeling van Patrimonium opgericht en in 1894 van de R.K. Volksbond; in 1902 ontstond de chr. Kuipersgezellenvereniging „Eensgezindheid”. Snel volgde als deel van de Volksbond de Kuipersgezellenvereniging „St. Joseph”.

De organisatiedrang was daarna in volle gang. Voorbeelden:

1901: Bond van Ned. Onderwijzers;

1902: glasblazers;

1903: schildersgezellen;

1905: bakkersgezellen;

1906: metaalarbeiders.

Ook de combinaties kwamen: bestuursbonden, de Vlaardingse Bestuurdersbond (N.V.V.) en de Prot. Chr. Verenigingsbond. Fusies kwamen ook voor.



Het bestuur van de kuipersgezellenvereniging „Wij streven naar verbetering”.

Voordat ik iets zeg over de activiteiten van die vakverenigingen en de bereikte resultaten tot 1914: een situatieschildering van de onderwijzersbond in Vlaardingen en de relatie met het gemeentebestuur:

„De Bondsafdeeling in Maasburg = Vlaardingen bezat de soliditeit van drijfzand. Zij telde gewoonlijk om ende bij twintig leden, maar buiten een kleine kern van veteranen waren het ieder jaar weer andere leden. Geen onderwijzer toch solliciteerde naar de gemeente Maasburg om er zich te vestigen voor de rest van zijn levensdagen. De tweejaarlijksche salarisverhogingen van vijftig gulden per stuk waren niet bijster aantrekkelijk; zij onderscheidden zich niet van de wijsche perspectieven, die de salarisregelingen der plattelandsgemeenten openden.

Maar de groote stad, waarnaar al de dorpsche minimumlijders hunkerden, was maar niet in één enkelen stormloop te veroveren. Die moest met veel beleid en nog meer geduld worden benaderd. Want de keuringscommissie uit de grootsteedsche bovenmeesters stelde hoge eischen. Een jong ventje in een achterbaksch gehucht mocht de keurigst gecalligrafeerde sollicitatiebrieven inzenden, hij ontving evenmin een teeken van leven of hij zijn nederige bede tot de Poolster of den Dalai Lama van Tibeth gericht had. Neen, eerst moest het broekje maar eens een paar jaar op het platteland blijven, misschien wilden ze het dan wel in een of ander provinciestedje met hem probeeren. Daar kon hij dan zijn hoofdacte zien te halen en was dat gelukt, dan doemde de eerste ernstige mogelijkheid op, dat hij in de groote stad proefles mocht geven om vervolgens voor zijn keurmeesters een lied te zingen en een ooielaar, 'n kikvorsch of een ander natuurhistorisch product op het zwarte bord te teekenen, voor welke werkstukken hem cijfers werden toegekend. Vielen deze afdwalingen niet al te zonderling uit, dan kon de sollicitant zijn eigen klasse extra gaan drillen, want dan liep hij kans dat er op een ongelegen oogenblik plotseling een paar grootsteedsche hoofden vóór hem zouden opdoemen”.

„Temidden van die vlottende bevolking hield zich een ietwat meer blijvend gedeelte op. Het bestond uit lieden, die in Maasburg geboren waren en er bleven hangen, uit veteranen, die hun tiende bestorming van de hoofdacte reeds achter den rug, doch het begeerde kleinood nog steeds voor den boeg hadden en tenslotte uit enkele fanatici, die de zonderlinge hersenschim koesterden, dat zelfs het onderwijs in Maasburg nog wel eens aan redelijke eischen zou kunnen voldoen. Om het met deze meening uit te houden was een portie idealisme noodig, die alle perken van het bevattelijke te buiten ging. In den gemeenteraad van Maasburg zaten dertien kerkelijken en zes liberalen. Zij waren even ontogankelijk voor de wenschen, die in menigvuldige Bondsadressen werden uitgedrukt, als voor een vers van Kloos of een symphonie van Mahler.

De kerkelijke raadsleden, meest kleine patroons en reeders, hadden zelf weinig onderwijs genoten; ze verachtten de openbare school met de stugge koppigheid van lieden, die alleen de lectuur van de Schrift voor arbeiderskinderen noodig oordeelden. Bovendien was het bijzonder onderwijs in Maasburg nog veel slechter bedeed dan het openbaar onderwijs, dat althans over een paar behoorlijke gebouwen kon beschikken.

De liberalen waren steeds bereid, schoone redevoeringen te houden over de school, die toegankelijk was voor ieder volkskind, maar als het om verbetering van de salarissen ging bleef er van dit enthousiasme bitter weinig over. Kon Maasburg niet steeds zooveel sollicitanten krijgen als het verkoos? En werden niet ieder jaar minstens een dozijn Maasburgsche leerkrachten door de groote stad uitgelezen? Kon iemand beter bewijs verlangen, dat het aantal prima paedagogen in de gemeente alleszins bevredigend was?”

Alle statuten hielden in: billijke beloning van de arbeid en ondersteuning in geval van ziekte, ouderdom, gezinsvermeerdering, overlijden. Soms was er een spaarkas of een onderling ziekenfonds.

De kuipers wilden verdere werkloosheid voorkomen, echter ook staking. In 1904 verzochten de kuipers de werkgevers de nachtarbeid in te perken en een rustdag van zaterdagavond 6 uur tot maandagmorgen 6 uur. Het ging niet door. Wel een loonsverlaging. In 1906 richtten de 3 kuipersgezellenorganisaties zich tot de bevolking over hun ongunstige situatie. Tot de wereldoorlog bleef dat zo.

De kantoorbedienden hadden meer succes: op sommige kantoren werd tot 10 uur 's avonds en later gewerkt. Een verzoek had een betere regeling tot gevolg. In 1905 gingen praktisch alle kantoren om uiterlijk 9 uur dicht. Praktisch geen werkstakingen in Vlaardingen. 1903 had niet veel gevolgen.

„Gans het raderwerk staat stil, als Uw machtige arm het wil”. Een kleine trein bleef op 31 januari en 1 februari onregelmatig rijden tot Schiedam en Vlaardingen.

In april - 2e staking - werd alleen de dienstregeling gewijzigd.

Een grote staking van de Ned. Glasblazerijen was er in oktober 1904.

Een nieuwe loonregeling bracht volgens het oordeel der stakers loonsverlaging. Een Plaatselijk Steuncomité kwam er. Ook de christel. besturen deden mee, vooral de chr. kuipersgezellenver. „Eensgezindheid”.

Na 13 weken kon de Ned. Glasblazersbond de staking niet meer aan.

Begin januari 1905 werd weer gewerkt.

En zo kwamen we bij de grensscheiding van 1914, waarover ik u in het begin sprak.

Een dichter schreef in 1914, omstreeks 5 december, over de *proletarische wijsbegeerte* het volgende:

Proletarische wijsbegeerte

1914

Tekst: B.v.d. B.



Zij stond voor de winkel te kijken
al door het vensterglas
en peinsde wat van dat lekkers
nu wel het lekkerst was.

Zij keek naar de sinterklaasvrijers,
de letters groot en klein.
Haar hart werd opeens begerig
naar zo'n hart van marsepein.

Zij dacht aan haar lieve kind'ren
en keek in haar portemonnee.
Zij telde de koperen centen
en schudde toen van nee.

Nu stond ze verdrietig te kijken,
nóg was haar aarzeling groot...
Toen ging ze de winkel binnen
en kocht ... een oorlogsbrood.

Met dank aan het gemeente-archief.

LITERATUUR:

Zuid-Hollandse studiën, deel IV. Sociaal-historische schets van Vlaardingen (1814-1914) door M. den Admirant (171-216).

J. van de Merwe, Gij zijt kanalje, heeft men ons verweten! Het proletariërslied in Nederland en Vlaanderen. Utrecht/Antwerpen, 1974. A. Pleysier, De kosteloze school. Brussel, 1934.

De vrouw is niets

Omstreeks 1885

Tekst: H. C. Muller

Melodie: Kanailied

'De vrouw is niets!' zo roept gij, domme rijken,
gij, die haar koopt, als waar 't een beurspapier,
gij, die haar huwt om met haar geld te spreken,
gij, die haar duldt, als huiselijk plezier!
De vrouw is niets, z'is voor de man geschapen,
Zij is een wezen, dat niet voelt en denkt . . .
Zo denkt gij, o, verachtelijke knapen,
die aan uw lusten haar ten offer brengt.

REFREIN

De vrouw is niets!' zo denkt gij, godsgezanten,
die haar met kerk, met hel en hemel plaagt,
'De vrouw is niets!' zo roept gij, vrome kwanten,
die haar het geld uit hare zakken jaagt.

'De vrouw is niets!' denkt gij, fabriekdespotten,
die haar met man en kinderen zwoegen laar.
'De vrouw is niets!' zegt gij, waanwijze groten,
die haar beschouwt als weelde en als sieraad!
Maar wij, die voor het gouden kalf niet knielen,
wij, die nog hechten aan een ideaal,
wij, die 't geloof van zwakke, kranke zielen
bestrijden met der rede blinkend staal . . .

REFREIN

Wij die voor recht en waarheid nog ontgloeien,
die breken met der mode heerschappij,
wij, die de mens bevrijden uit de boeien
van onrecht en van geesteslavernij . . .

Wij roepen u, o trotse rijken, tegen:

'De vrouw is méér, hoe nietig z'u ook schijn!
De vrouw is veel, hoe slecht men haar bejegen'.
De vrouw zal in de toekomst . . . *alles* zijn!
Als eens het juk van priesterdwang zal vallen,
als eens de zee van vrijheid op zal gaan,
als eens deez' aard behoren zal aan allen,
dan breekt voor haar de schoonste toekomst aan.

REFREIN

Dan zal de vrouw in waarheid eerst beminnen,
als maagd, die fier en toch beminlijk bloost,
als vrouw, wier liefde 't heerlijk is te winnen,
als moeder van een talrijk, bloeiend kroost.

**ZIJN EERSTE
WEEKGELD!**



Moeder: Nu zullen we iedere week het
geld wegbrengen naar de Spaarbank
Pietje: Neen Moeder! Ik kan beter iedere
week een stuk gereedschap koopen bij

S. van EMBDEN
SPECIALITEIT in Gereedschap & Machines
NIEUWENDIJK 134/138 AMSTERDAM
Met dat goede gereedschap kom ik verder
dan met een beetje geld op de spaarbank.

Werkmansvrouw

1906

Tekst: Teun Boot

Ik ben een dochter van de proletaren,
ik ben gesproten uit de werkmansstand.
Ik heb vanaf de wieg veel leed ervaren,
'k ben grootgebracht als werkster met de hand.

REFREIN

Ik acht het hoog, een werkmansvrouw te wezen,
al is mijn vuist door arbeid ook vereelt.
Waar wordt gestreden, ben ik zonder vrezen.
Mijn smart en vreugd zij met de man gedeeld.

Ja, met de man tezamen wil ik strijden,
al baart het mij ook dikwijls smaad en hoon.
'k Zal mij aan mijner kind'ren toekomst wijden,
geen strijd op aard' zo edel en zo schoon!

REFREIN

Al is mijn jak ook kleurloos en versleten,
al is mijn bundel haren ook mijn hoed,
al zijn mijn schoenen ook vaneengereten,
toch draag ik nog een hart in mijn gemoed.

REFREIN

Zo strijden wij tot bet're tijden komen.
Reeds breekt een stroom van heerlijk licht zich baan
Wat in de vrijheidskamp wordt ondernomen,
daar sluit ik mij als werkmansvrouw bij aan!

REFREIN

Het kanailjedied

1869

Tekst: Rik van Offel

Muziek: Jan van den Acker

't Is het kanailje dat steeds zonder poozen,
Met lijf en geest voor 't gansche menschedom slaaft,
En in zijn schoot hoort men slechts zuchten loozen,
Het lijdt gebrek en niemand die het laaft.
Het wordt veracht, als redeloos vee verstooten
Van hen, voor wier bestaan 't gedurig zweeft,
't Bewoont in 't slijk de krotten van de grooten.
Waarin 't verteert van wanhoop, ziekte en leed.

REFREIN

Gij zijt kanailje, heeft men ons verweten!
Gegroet, ô naam die zooveel grootsch bevat...
Kanailje zwoeg, uw meesters moeten eten,
Als gij niet werkt, dan staakt het levensrad.

't Is het kanailje dat uw' rijke kerken,
En uw' paleizen optrekt uit het zand;
Waar men ook blikt, g'ontmoet zijn reuzenwerken,
Om u te voên bebouwt het ook het land;
't Zijn de kanailjes die de kolen delven
Opdat er vuur en warmte wezen zou,
Doch gij vergeet en houdt die voor u zelve
En hun gezin sterft 's winters van de kou.

Ons kroost is nauw de kinderieg ontloopen,
Of de fabriek heeft het reeds afgemat;
Wees slaaf en zwoeg, dus hoorden wij het doopen
Toen 't onder 't hart nog van zijn moeder zat.
Begint een zoon het brood te helpen winnen,
De bloedwet komt en eischt hem met geweld,
En zijn ons dochters schoon en goed tot minnen,
De prostitutie biedt haar handen geld.

Wie is 't die in den krijg voor 't land gaat bloeden,
Op uw bevel het bloederbloed vergiet?
Die met zijn lijf uw' schatten komt behoeden
En sterft eer 't wijkt, is dat 't kanailje niet?...
Men hoort met roem slechts van 't kanailje spreken;
't Geschiedenisboek staat vol van zijnen moed;
En 't Geuzenheir dat 't land zoo wist te wreken
En Vlaandrens volk was ook kanailjegoed.

Exemplaar in Rotterdams Gemeente-archief heeft ekstra: 'opgedragen aan: Reeders, Fabrikanten, Vorsten, Kamerleden, Sabelsleepers en andere schavuiten'.



II. GIJ ZIJT KANALJE! HEEFT MEN ONS VERWETEN



Programma excursie H.V.V. naar Putten, 26 mei 1979.

Vertrek Vlaardingen Visbank: 8.30 uur.

Geervliet: stadje aan de verlande Bor- of Bernisse, waar in de middeleeuwen een belangrijke scheepstol was gevestigd, en de machtige heren van Putten resideerden op het „Hof van Putten” aan de Zuidzijde van de kerk.

- bezoek **Herv. Kerk:** 9.00 tot 9.30 uur.

In de 16de eeuw was de kerk zo bouwvallig, dat in 1515 herstel dringend nodig was. Schip en dwars-schip moeten daarop geheel nieuw zijn opgetrokken. De toren dateert uit de eerste helft van de 15de eeuw. Driebeukig schip en dwars-schip (Zuidarm springt niet buiten zijbeuk uit) waarschijnlijk gebouwd na 1515, diep koor omstreeks 1540. De kerk is gerestaureerd in 1936-'37 en de toren in 1961-'62. Aan de zuidzijde van het koor een verminkte zijkapel. De zuilen en kruispijlers hebben kapitelen met bladwerk en figurale voorstellingen van Bentheimersteen. In het koor rijke graftombe voor Nicolaas van Putten overl. 1311 en zijn vrouw Aleidis van Strijen gestorven 1316 met liggende beelden der overledenen, gerestaureerd 1963. Eikenhouten koorhek, vroeg renaissance, 2de kwart 16de eeuw.

- In het **Stadhuis** bezichtiging van de plaatselijke hist. collectie: 9.30 tot 10.00 uur.

Oorspronkelijk een laat-middeleeuwse gasthuiskapel, in welks later vernieuwde voorgevel een zandstenen ingangspoort met Justitiabeeld, ca. 1630, gerestaureerd 1964-'65.

- Koffiedrinken in café Vermaat vanwaar zicht op de in uitvoering zijnde werken van het Bernisse-recreatiegebied: 10.00 tot 10.30 uur.

Heenvliet: miniatuur stadje aan de verlande Bernisse met schilderachtig marktplein.

- Bezichtiging van het **Slot**, bekend als de **ruïne van Ravestein** of het oude Huis van Heenvliet, in de tuin van het Ambachtshuis, beide sinds 1964 in restauratie en consolidatie en enkele jaren geleden voltooid. Het Slot laat nog een zware toren zien met ronde hoektorens. Tijd: 10.40 tot 11.30 uur.

- Eenvoudige broodmaaltijd in café-restaurant „De Hoecksack” met vanaf het achterterras uitzicht op de tuin van het Ambachtshuis met het Slot. Tijd: 11.30 tot ca. 12.15 uur.

- Het alleraardigst Marktplein heeft enige laat-middeleeuwse huizen met 17de en 18de eeuwse gevels.

Abbenbroek:

- **Ned. Herv. Kerk:** bezichtiging van 12.30 tot 13.00 uur. Belangrijk monument van vroege en late gotiek. De zeer verzakte toren is in 1925 gerestaureerd, de kerk in 1930-'33. Het oudste deel is het rechtgesloten koor, opgetrokken ca. 1300, zuiver voorbeeld van vroege Vlaams-Zeeuwse baksteengotiek: rijzige sluitgevel met 2 slanke vensters en grote klaverbladnis in de top, dito boogfries aan de Noordgevel. Tussen dit koor en de vroeg 15de-eeuwse toren is ca. 1500 het driebeukige schip opgetrokken. Over elke travee van de zijbeuken een dwarskapje, eindigend tegen een topgevel. Tussen de beuken van het schip zuilen met koolbladkapitelen en banden van Ledesteen. Koorhek gedeeltelijk nog laat-gotisch, omstreeks 1500, met houten spijlen. Preekstoel van 1623. Verschillende gotische grafzerken, waaronder één van 1461 in de Zuidwand van het koor.

- Ambachtshuis te N.W. van de kerk, in oorsprong 17de eeuw, gemoderniseerd ca. 1800. Toegangshek Lodewijk XIV stijl.

Kosten excursie: f 10,-

Deelnemersstrook: Ik ga mee met totaal pers., exc. 26 mei a.s. Bezitters van auto's worden vriendelijk verzocht hun medewerking te verlenen voor het vervoer langs de verschillende excursiepunten:

- ik ga mee en kan nog ... passagiers vervoeren.
 ik ga mee en vraag vervoer voor ... personen.
Insturen vóór 22 mei a.s.

Naam:

Adres:

Telefoon:

